

Samlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 134 2013

I distribution:
Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hättner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Svenska Akademien och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Sammlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Sammlaren* är 15 juni 2014 och för recensioner 1 september 2014. *Sammlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Sammlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–33–2

ISSN 0348–6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2014

förfarande eftersom det är just distinktionerna och den terminologiska exaktheten som är hans huvudärende. Han vill bygga en stabil grund att stå på och utvecklar sina analytiska resonemang i allt mer komplexitetsmedveten riktning. Men när det som är konsensusgrundade självklarheter omformuleras med en specificerande teknisk terminologi ligger det löjeväckande oroande nära. Det är en risk som vi alla humanvetare löper när vi utarbetar detaljerade tekniska apparater för att diskutera estetiska föremål och till exempel deras inbördes relationer. Men det tillhör också det goda vetenskapliga omdömet att gå förbi truismerna och avstå från de mindre relevanta exkurserna.

Elleströms tolkningar har det gemensamt att de alltid är utförda i sträng överensstämmelse med intentionerna och därtill är de exakta och i allt väsentligt övertygande. Att de kan uppfattas som asketiska hör till sakens natur – det är den visuella ikoniciteten som står i centrum för interpretens intresse. Likväl är det alltså så att vissa tolkningar framstår som långt mer givande än andra, vilket beror på den enskilda lyriska textens estetiska egenskaper, eller med Elleströms terminologi, den enskilda lyriska textens semiotiska modalitet. Rör det sig om en påfallande multimodal dikt, samspelet mellan symboliska, ikoniska och indexikala teckenfunktioner, blir också explikationen mycket givande. Men det förekommer även korta, substantiella analyser med ett prövande, öppet anslag vilka inte i första hand demonstrerar den teoretiska modellens förträfflighet, utan snarast visar Elleströms obestridliga sensibilitet och skarpsinne som dikt-tolkare (se exempelvis analysen av Tommy Olofssons dikt ”Radfall”).

Håkan Möller

Anna Gunder, *Garanterade författare. Om bibliotekersättningen och den garanterade författarpenningen 1972–2010* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 63). Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet. Uppsala 2012.

Pengar är något som påverkar de flesta författare. Försörjning ger möjligheter att skriva och tid att tänka. Det är ett nödvändigt ont även för den författare som kan leva mycket enkelt. I litteraturvetenskapliga studier finns det många exempel på hur de ekonomiska villkoren påverkar även den för-

fattare som gör allt för att sky marknaden och allt vad kommersiellt tänkande heter. I Litteraturutredningen från 2012 visas tydligt att de skönlitterära författarnas inkomster ligger en bra bit under medelinkomsten för befolkningen i sin helhet. Att det är svårt att försörja sig som författare är knappast någon överraskning, men utredningen pekar också på hur viktiga olika slags inkomster är, och för de allra flesta författare utgör royalty för utgiven bok endast en liten del av försörjningen (*Läsandets kultur – slutbetänkande av Litteraturutredningen*, SOU 2012:65, s. 152 ff).

Trots pengars betydelse för litteraturen och författarna finns det få vetenskapliga studier som belyser författarförsörjning generellt, även om det sedan några år i Uppsala finns ett profilområde för forskning inom ämnet: FIFFI, Författarförsörjning och författaridentitet i Sverige, ca 1810–2010. Den föreliggande studien är genomförd och publicerad inom ramen för detta område, och med sina cirka 120 sidor (exkl. förord och bilagor) kan den beskrivas som ett grundarbete.

Garanterade författare är en noggrann genomgång av garanterad författarpenning (sedan 2011 kallad särskild författarpenning) vad avser systemets utformning och fördelning, ekonomiska summor, de författare som uppburit stödet, samt deras produktivitet, uppmärksamhet och popularitet. Systemet för garanterad författarpenning infördes 1972 och sedan dess har närmare 500 författare uppburit stödet. Det finansieras genom den statliga bibliotekersättningen, som betalas till Sveriges Författarfond för att därefter fördelas i olika ersättningar, stöd och stipendier. I vissa sammanhang betonas det att bibliotekersättningen bör ses som en ersättning för en inskränkning av upphovsrätten (i det att biblioteken lånar ut författarnas böcker gratis), men i andra framhålls det istället att det rör sig om ett slags kulturstöd till litterära upphovsmakare.

Syftet med *Garanterade författare* är ”att analysera hur den garanterade/särskilda författarpenningen fungerar, särskilt då med avseende på vilka effekter den kan ha för den litterära kulturen” (s. 4). Undersökningen avser i viss mån processen fram till beviljande, men fokus ligger på den grupp som har tilldelats stödet. Detta sker genom en granskning av fyra områden: hur mycket innehavarna har publicerat (produktivitet), vilka stipendier de har tilldelats (stipendiekarriär), vilka litterära priser de har fått (prisframgångar) samt hur mycket deras verk har lånats på svenska folkbibliotek (lånepopularitet).

Boken inleds med ett förord av Johan Svedjedal som översiktligt sätter in den garanterade författarpenningen i ett historiskt, kulturpolitiskt och socialt sammanhang. Detta följs upp av Gunders inledning, som kort går igenom betydelsen av olika slags stipendier, ersättningar och andra inkomster för kreativ verksamhet. Den första halvan av studien utgörs sedan av bakgrund och en genomgång av systemet, dels biblioteksersättningen och dels den garanterade författarpenningen. Detta är den första större undersökningen av de statliga ersättningarna till författare och som sådan mycket betydelsefull. Den ger dels en god överblick av systemet, dels en noggrann och detaljerad genomgång av regler, summor och praxis. Gunders studie må vara liten till omfånget, men hon hinner ändå vara nyanserad och ge flera intressanta vinklar på ämnet.

Den andra halvan av undersökningen utgörs av olika aspekter av den garanterade författarpenningen. Det är också i denna del som det blir riktigt intressant och där Gunder kan uppvisa viktiga resultat – och inte minst belägga ofta förekommande påståenden. Till att börja med visar hennes analys av ålder och kön på tydliga strukturer. Att många tilldelas garanterad författarpennning vid relativt sett hög ålder beror givetvis på kravet att man måste ha publicerat ett flertal böcker samt även på att man vanligen måste ha tilldelats flera andra stipendier. När det gäller kön är det påtagligt att män i högre grad har beviljats den garanterade författarpenningen än kvinnor. Gunder ställer också frågan om det står i proportion till hur bokmarknaden och bokutgivningen ser ut i sin helhet, något som tyvärr inte går att besvara.

I en genomgång av biblioteksersättningens struktur och vilka typer av pengar som kommer in till Författarfonden kan Gunder visa att det ofta upprepade påståendet att publikmässigt framgångsrika författare sponsrar mindre lästa författare måste nyanseras. Hon visar hur få författare det är som berörs av avtrappningsregeln, och därmed inte får betalt för alla sina utlån, och hur liten andel av Författarfondens fria del som härstammar från denna grupp författares utlån. Dessutom, konstaterar Gunder, får de minst framgångsrika författarna inte ersättning alls, och dessa pengar utgör cirka en sjättedel av fondens fria del. Beroende på om man ser systemet som en individuell ersättning eller som ett kollektivt stöd till författare kan man uppfatta fördelningen som mer eller mindre rättvis. Gunder visar även att den ekonomiska betydelsen av den garanterade författarpenningen varierar

mellan olika författare beroende på deras sammantagna inkomst.

Den garanterade författarpenningen är en omdebatterad del av den svenska kulturpolitiken och har ett flertal gånger kritiserats för att ge för liten – eller ingen – effekt, för att gå till fel författare och för att påverka det kreativa skapandet negativt. En viktig del av denna studie utgörs därför av en utredning av i vilken grad dessa påståenden är berättigade eller bara ideologiskt grundade. Som Gunder konstaterar gör polemiken författarna antingen till tiggare eller till lyxliurar. Tiggare innan de får den garanterade författarpenningen och giriga höginkomsttagare när de haft stödet en tid. I sammanhanget påstås också å ena sidan att det finns en risk att författarna blir beroende av staten, och å andra sidan att ett mer merkantilt system borde råda där endast marknadsförfattare har existensberättigande. Upprepats har frågor som: får rätt författare garanterad författarpennning? Vems pengar är det som fördelas och är systemet ett bra sätt att använda pengarna på? Det är i relation till denna kritik som Gunders studie blir riktigt intressant och användbar. Bland annat kan hon bestrida uppfattningen att systemet bidrar till att författare blir inaktiva eller improduktiva. Genom en noggrann stickprovsanalys visar Gunder att de allra flesta författarna med garanterad författarpennning förblir litterärt aktiva. De få författare som inte publicerat sig i bokform särskilt ofta har i de flesta fall varit litterärt aktiva på annat sätt: genom att skriva dramatik, hålla föredrag eller vara aktiva i författarorganisationer. Produktiviteten mellan olika författare skiljer sig kraftigt, och särskilt barn- och ungdomsförfattare och översättare publicerar sig ofta. Gunder kan dock visa att den garanterade författarpenningen inte inverkar menligt på den fortsatta produktionen. En del författare ger ut färre titlar sedan de fått stödet och andra fler, men sammantaget finns det inte någon entydig bild av hur det påverkar produktiviteten. Här är också Gunder tydlig med att påpeka att stödet kan ge författare möjlighet att vara mer eftertänksamma, skriva långsammare och slippa behöva ha en marknad i åtanke, vilket sannolikt kan få betydelse för produktionstakten, men också kvaliteten. Produktionstakt framstår som ett ganska fyrkantigt sätt att betrakta litterärt skapande på, men det är viktig kunskap som Gunder har tagit fram och den kan komma att få konsekvenser för synen på stöd till författare.

Nästa fråga som Gunder analyserar är påståendet att det inte finns något allmänintresse att läsa

de författare som tilldelats den garanterade författarpennningen. Gunder undersöker detta genom att studera utlåningen på svenska folkbibliotek. Det rör sig om noggrant analyserade siffror och statistik, men här hade jag gärna sett en fördjupad diskussion kring faktorer som påverkar generellt, exempelvis konsekvenserna av bibliotekens omstruktureringar under den undersökta perioden. Detta hänger samman med den främsta invändningen mot *Garanterade författare*, att den inte fullföljer analyser som skulle kunna vidga perspektiven ytterligare. Det finns många frågor kvar att ställa eller utreda, vilket också Gunder själv påpekar vid flera tillfällen. Studien innehåller flera brasklappar om att det rör sig om en liten undersökning, och därmed kan man inte kritisera dessa val; ibland räcker helt enkelt inte tid och resurser till för att ställa alla de frågor vi skulle vilja som forskare. Samtidigt kan jag inte låta bli att önska att studien hade fått ta ett steg till, kompletterats med intervjuer och låtit vissa större frågor ta plats i analyserna. Det blir helt enkelt lite för mycket siffror och statistik och för lite utrymme att komplicera frågorna. I gengäld kanske jag ska hoppas att Gunder får möjlighet att följa upp denna undersökning med ett mer omfattande arbete.

Ann Steiner

Karl Berglund, *Deckarboomen under lupp. Statistiska perspektiv på svensk kriminallitteratur 1977–2010* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 64). Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet. Uppsala 2013.

I sitt pågående avhandlingsprojekt om svensk kriminallitteratur i skiftet mellan 1900-tal och 2000-tal har Karl Berglund samlat en stor mängd statistik om utgivning, försäljning och bibliotekslåning av deckare i Sverige 1977–2010. Det har blivit så mycket data att Berglund kunna göra en bok som helt och hållet ägnas att presentera, kommentera och analysera den svenska deckarboomen. Detta material ska enligt författaren ligga till grund för det fortsatta avhandlingsarbetet.

Texter som bygger på statistiskt material kan vara mördande tråkig sifferexercis i fel händer. Det kräver sin skribent att levandegöra ett i sig dött siffermaterial. Berglund har förmågan att med lätt hand, men samtidigt mycket precist, i löpande text återge,

kommentera och förklara vad som berättas i bokens inte mindre än 99 tabeller och diagram. Det finns alltså mycket att fördjupa sig i för siffernördar och tabellbitare, men för personer med tendenser till dyskalkyli är det möjligt att följa ordens snitslade bana genom den grafiska framställningen med full behållning. På bara ett ställe blir jag förvirrad av hur texten talar om försäljningens topp 10-listor varvat med topp 40-listor, intill en tabell över topp 40-listornas deckarförfattare (80). Jag förstår att Berglund velat undvika att tynga framställningen med tabeller och stoppat undan det mesta i bilagor. Men här hade framställningen tjänat på att förtydligas och att även tabell C₄₃ hade fått utrymme bredvid tabell 4.

För den särskilt intresserade finns även en utmärkt metodbeskrivning, med vars hjälp läsaren kan ta ställning till hur Berglund gjort avgränsningar och definitioner. Man kan sedan välja att inte instämma i hans bevekelsegrunder, men det är i alla fall på ett mycket tydligt sätt redovisat hur exempelvis fördelningen av deckarutgivande förlag gjorts i fem grupper (18f). Grupperingen har gjorts på grundval av såväl storleken på förlagens utgivning som inriktningen i utgivningen som om de är förlag i egentlig mening. Utan att kunna ge något förslag till hur en annan kategorisering skulle se ut för att ge en heltäckande återgivning av deckarförlagen och -utgivarna, kan man ändå konstatera att grupperna är sammansatta efter olika principer. Även diskussionen kring variablerna för att sälla fram de mest framgångsrika författarna är förredömligt noggrann (52f), och en möjlig diskussion om alla de fem variablerna är oavhängiga varandra undanröjs genom en tydlig redovisning av kriteriernas uppfyllande i bilagans tabeller.

Från bokens metodavsnitt kan man även hämta konstaterandet att det är nödvändigt att använda olika källor för att sammanställa heltäckande bokstatistik. Berglund visar att Nationalbibliografen är otillräcklig för studier av genreavgränsade delar av den svenska bokutgivningen. Detta är visserligen sagt av andra före honom, men det förtjänar att göras om igen. Med Berglunds aktuella genomgång som underlag finns förutsättningar att föra en mer principiell diskussion om vilken sorts nationell bok- och bokmarknadsstatistik det finns behov av i Sverige och hur tillgängliga datakällor kan tjäna till att skapa sådan statistik.

Berglund redovisar inledningsvis en rad frågor som han avser att besvara i boken. Hur många deckare publiceras i Sverige årligen? Hur mycket har